

Pannon tükör

Nem vagyok nosztalgikus ember (nem vagyok?), tehát amikor idehaza vagyok, nem gondolok az odahazai eseményekre, változásokra. Tőlem Montrouge-ban, ebben a Párizs melletti, rohamosan fejlődő (kül)városban például befejezheték a Jean Lézér futballpálya lelátójának építését (van miből, Montrouge – Neuilly mellett – az egyik leggazdagabb francia peremváros), nem gondolok rá, sorsára hagyom Vöröshegyet, megáll az a saját lábán, az én támogatásom nélkül is.

Nem azt mondom, hogy nem érdekel a sorsa, ötven éve lakója vagyok, de független emberként élek, ott érzem jól magam, ahol éppen vagyok.

Most éppen a Borbély-pincészetben, amely közigazgatásilag Badacsonytomajhoz tartozik, de légiesen lebeg szent hegyem, a Szent György-hegy, a Badacsony és a balatonörsi dombok háromszögében, lankás domboldalon, zöld szőlőskertek között. Minibusszal érkezünk, barátaimmal, a Csokonai Társaság tanulmányi napjainak résztvevőivel; Zalán Tibort, Péntek Imrét, Kapiller Imrét, Katona Csabát látom – mind-mind jeles ember a maga szakmájában –, Ilonát, a Társaság lelkét, akinek vezetéknévét most eltitkolom. Szóval megérkezünk; csaholó fiatal farkaskutya fogad, szerencsére be van zárva. Később kiderül, hogy csak játszani akar: az odébb hajított bazaltkövet pofájába veszi, visszahozza, s ördögi ügyességgel a rácskerítésen át lábunk elé ejti, hogy folytassuk a játékot.

A ház asszonya – csinos, szép mellű, ötvenes asszony, kicsattanó piros arccal – szívesen fogad; kicsit meg van illetődve, tart a csapat tudós tagjaitól, de hamar magára talál, s már az udvaron, majd a vendéglőnek átalakított szuterénben olyan pontos és érdekes kiselőadást tart a szőlőről, a borról, hogy nyugodtan meg lehetne őt hívni a Csokonai-kör tanulmányi napjaira, előadónak. Talán jövőre, amikor a magyar kertkultúráról lesz szó.

Az idén a „Vadászat” volt a téma, amelyet jól körüljártunk. (A magyar vadászat múltja, jelene, jövője; szerepe a természet egyensúlyának fenntartásában; a vadászat az irodalomban, a zenében, a képzőművészetben, stb.) A növény- és állatvilág, valamint az ember együtt él a Földön, együtt osztozik sorsában, a téma tehát jó választás volt.

*

A Csokonai Vitéz Mihály Irodalmi és Művészeti Társaságot a Svájc-ból hazajáró, emigráns Major-Zala Lajos költő alapította, vagy harminc évvel ezelőtt, Hévízen, ahol háza volt, a pincében borozóval. A Gyógykórházban rendelő Dr. Horváth Béla fogász főorvos fölkarolta a kezdeményezést, s idejét-pénzét nem sajnálva szervezi az összejöveteleket Major-Zala halála óta is, a már említett Ilona, és a várost képviselő Csongrádiné Olasz Sára hathatós közreműködésével.

Mi az, ami ilyen régen összetartja a Társaság tagjait? Mi teszi lehetővé, hogy már a sokadik tanulmányi napokat szervezze és zökkenőmentesen lebonyolítsa? Mindenekelőtt a tolerancia, egymás elfogadása, megbecsülése. Csupa olyan dolog, amivel sajnos ritkán találkozom ma Magyarországon, abban az országban, amelyben permanens polgárháború folyik az emberek között; ahol mindenki gyűlöl mindenkit, ahol mindenki harcol mindenki ellen; ahol a rendkívül nehéz gazdasági helyzetben sem működik az összefogás, a kölcsönös segítség szelleme. (Tisztelet persze a kivételnek.)

Ezt az állapotot sokan a negyven évig tartó kommunista uralom rovására írják, én azonban ennél mélyebb okot keresek. Jelenlegi munkám – magyar írók, művészek, tudósok, politikusok, hadvezérek eredetileg is franciául írt szövegeit szedegetem össze immáron nyolc

esztendeje, hogy azután egy francia nyelvű kísérőtanulmánnyal közze tegyem őket, egy több száz oldalas antológiában – segít a tájékozódásban. Évszázados torzulások, végtelenül hosszú zsákutcák rajzolódnak ki előttem (nem véletlenül használom ezeket a Bibó István-i fogalmakat), s adnak – ha nem is magyarázatot, legalább némi felvilágosítást – a mai magyar ember pszichológiai és szociológiai alkatáról. Önzés és irigység, individualizmus és széthúzás, szellemi tunyaság, nemtörődömség, a cél feltűnő hiánya, a cél elérésére fordított csekély erő jellemzi az átlag magyar embert, aki nem hisz a társadalom jobbításának, a nemzet talpraállításának lehetőségében, eleve lemond arról a szerepről, amelyet a gondolkodó és vitatkozó ember egy közösségben játszhat. Nem megy el például szavazni. Minek menne; már annyiszor becsapták, félrevezették; bezárkózik a házába, mint a csiga. Ha nem tesz semmit, aligha hibázhat, gondolja; ilyen egyszerű ez. Ezért még hibáinkat is mások követik el...

Amikor Széchenyi építtette a Lánchidat, az utolsó láncszem – tulajdonképpen egy hatalmas, lapos vasidom – kiszakadt tartóhelyéről és a Dunába zuhant. Magával sodorta Széchenyit és angol mérnökét. Mindketten kiúsztak a partra, pedig akkoriban kevesen tudtak úszni. Széchenyi tudott, mert arisztokrata nevelést kapott. Wesselényi Miklós írja útirajzában, hogy Párizsban is uszodába jártak, és úszóleckét vettek. A mérnök meg azért nem fulladt a Dunába, mert angol volt, s az angol nevelésnek már akkor része volt az úzás oktatása.

Az emberek kinevették a hídépítőt, gúnydalok születtek a külön Széchenyiről, aki állandó hidat akar a Dunára erőltetni. A magyar emberek kétségbe vonták a vállalkozás értelmét, fontosságát, nem vállaltak szolidaritást Széchenyivel – még jó, hogy nem illették valami abszurd váddal, és nem citálták bíróság elé... Széchenyi írta naplójában, *franciául*, 1828. augusztus 17-én, nem messze Hévíztől, Kehidakustányban, ahol Deák Ferencnél időzött: „le penchant naturel m’attire vers mon pays, mais le goût résonné m’en éloigne. Tout y est ou médiocre ou mauvais.” Vagyis: „természetes hajlamom hazámhoz húz, de ha jól meggondolom, tartózkodom tőle, mert ott minden vagy középszerű, vagy rossz.”

Nekem magamnak is vannak hasonló gondolataim, amelyeket most, Hévízen, nem tudtam volna felelős közösségi embernek elmondani, mert „hivatalos személy” még azon a vacsorán sem vett részt, amelyet a program „polgármesteri fogadás”-ként hirdetett.

Hévíz egyébként kis Magyarország: mintegy metszetében mutatja szülőhazám minden erényét és hibáját.

*

Hévíz most tele van orosz turistával: az orosz középrétegek felfedezték a tó gyógyító hatását, a kellemes mikroklímát, s talán a magyar kosztot és bort is. Az elmaradó osztrák és német vendég helyét az oroszok foglalták el; költik a pénzüket, lakást, házat vesznek Hévízen és környékén; pontosan úgy viselkednek, mint azelőtt az osztrákok, vagy a németek. Az ő gögjük azonban nem a gazdag ember gögje, hanem a világhatalom állampolgárának gögje, magabiztossága, erőszakos hatalomgyakorlása. A hévízi tófürdő férfi öltözőjébe becsörtető, kövér, megtermett orosz rutinszerű mozdulattal tolja félre törülközőmet, s foglalja e a két méter hosszú padot, saját, rossz minőségű, csicsás ruhadarabjainak. Elfoglalja a teret, neki mindent szabad, ő az orosz birodalom állampolgára. Ha a gyönyörű, virágos gyógykórházi sétányon orosz turistacsoport mellett megyek el, megcsap az olcsó pacsuliszag – milyen ismerős! –, az orosz megszálló csapatok tisztjei büzlöttek így a második világháború után.

Az egyik szemem sír, a másik nevet (mint a hévízieknek általában): jó, hogy jönnek, jó, hogy itt vannak, költsenek csak minél többet, hiszen Magyarország „nyersolaja” a gyógyvíz, mivel csalogassuk ide a vendéget, ha nem gyógyvizeinkkel? De pont őket? Akik már voltak itt egyszer, „ideiglenesen”, és sorra vették maguknak a kényelmes öröklakásokat, kertes házakat, rendezkedtek be hosszú távra... A történelem fintora ez az orosz invázió, mondom magamnak, de leckéztetem is önmagam: hozzák csak pénzüket, a pénznek nincs szaga. S ha házat vesznek, hát vegyenek; a házat nem tudják elvinni, mint 1944-ben a csuklómról lecsatolt karórárt.

*

Hévízi barátaimnál fontos esemény történt: a ház asszonya új, beépített konyhát kapott, amely hét nyelven beszél. Anikó jogos büszkeséggel mutatja birodalmát, ahol a háztartási gépek is újak, praktikusak, s miután mindent megnéztem és megdicsérem, pezsgőt iszunk mindannyiunk egészségére. Fontos ez a konyha az együttélés szempontjából: Feri és Anikó vagy tizenöt éve házasok, kellenek a további közös életet megkönnyítő-elősegítő fejlemények, mozzanatok: a ragyogó konyha, az új, kényelmes Peugeot 3008-as, amelyben annyi csillogó-villogó elektronika van, hogy az öregember, aki öt-hat „nyugati” autót elnyűtt, úgy érzi, most érkezett el a huszonegyedik századba, a modernizmus korába.

*

Milyen a jó barát: Feritől-Anikótól a már tradicionálisnak nevezhető „bundáskenyér-spenóttal” – gyerekkorom felejthetetlen ételének – elfogyasztása után diót viszek magammal. Idei termés, még nyers, keserű, de én így szeretem. Kálmán és Angéla is remek szendvicsekkel várnak, s kedvenc hazai boraimat kínálják: a cserszegi fűszerest, a somlói juhfarkot, az Irsai Olivért. A pinot noir a világ minden táján egyforma (jó), de a Szent György-hegyi olaszrizlinget, vagy a cserszegi fűszerest (a szárazabbik fajtát) csak itt ihatom. S iszom is, örömmel, nagyokat csettintgetve.

*

Keszthelyi barátaim gyerekeikről mesélnek: Attila kisfiáról, Gergő zalaegerszegi színházi sikereiről. A közbizalom hirtelen szomorújátékká válik: 83 éves korában meghal Kati édesanyja, aki az előző hétvégét gyerekei körében töltötte, még a „hegyre” (Becehegyre) is kiment, jól érezte magát. Elmegyek a temetésre, a (rég) Szent Miklós temetőbe, ahol a Festeticsek mauzóleuma is áll. Nem járok temetésre, se itt, se ott. Majdnem elkések, Magyarországon percnyi pontossággal kezdődik minden esemény, a színházi előadás éppúgy, mint a temetés. A mamát református pap búcsúztatja – régi sárospataki emlékek ébrednek bennem –, itt van a fél város: keszthelyi barátaim a megbecsült iparos-kereskedő réteghez tartoznak; a jó kedélyű, volt futballista férjet mindenki ismeri, tegezi, az asszony borbarát hölgyek koszorújában vesz részt minden fontosabb városi (megyei, országos, nemzetközi) eseményen; jól beszél németül. (Most persze oroszul tanulhat.) Szóval az aktív, értelmes európai polgár előképét vetítik környezetükre, a városra. A protestáns temetés puritán, de van benne valami magyarosan végzetszerű; amikor a koporsóra lapátolt föld nagyot koppan, én, a magányos ateista, könnyeimmel küszködöm.

A halotti tor, mint olyan, kimaradt gyerekkoromból: a kemény diktatúra idején az embereknek se pénze,

se kedve nem volt tort ülni. Most körülbelül százan ülünk egy elegáns étterem szépen megterített, ételtől roskadozó asztalainál. Ünneplőbe öltözött emberek – a volt hévízi polgármestertől kezdve a rokonságon keresztül (amelyben egy egyetemi tanár is található) külföldre szakadt hazánkfiáig.

Nekem nemcsak a temetés, ez a tor is új: próbálom kibogozni a szálakat, keresem szakrális szerepét barátaim (honfitársaim) életében, s jóindulattal vegyes csodálkozással figyelem az eseményeket. (Ugyanez az érzés fogott el néhány nappal korábban, amikor Z. Tibor csinos, nyílt eszű lánya a Csokonai Társaság búcsúestjén laptopján mutatta az esküvőjén készült fényképeket. Ott is, itt is szigorú szabályok szerint mentek végbe a közösséget közösséggé kovácsoló kisebb-nagyobb események, amelyekből én kimaradtam, mint Malinovszkij a melanézok szertartásaiból.)

Nem lehet ötvennégy évet büntetlenül idegenben leélni. A hétköznapi élet, a hétköznapi események helyét a befogadó ország hétköznapi élete, hétköznapi eseményei töltik ki; néha úgy érzem, az eltérés s a különbözőség szakadéka áthidalhatatlan.

*

De legalább tudatosítható, értelmezhető. Ezért figyelek mindent idehaza is, odahaza is. Kettős tudatom alakult ki: egy magyar és egy francia. Micsoda nyereség! – gondolom, de ugyanakkor azt is észreveszem, hogy mindkettőből egy kicsit kimaradok; pontosabban mindkettőhöz viszonyítva kívülálló maradtam. Nem zavar túlságosan a dolog: mint avangárd író, megszoktam; sokszor tudatosan különülök el általam nem sokra becsült emberektől, nézetektől, szokásoktól, közösségektől. Örülök, hogy nem tartozom a nyájhoz, csak akkor nyilallik belém valami fájó érzés, amikor olvasom, hogy egy-egy író társam ötvenedik, hatvanadik, hetvenedik születésnapját ünnepli a közönség és a szakma – a közösség, amelyhez tartoznak. Én hetvenedik, hetvenötödik születésnapomat is szűk baráti körben „ünnepeltem” (viseltem el). Jövőre nyolcvan éves leszek. Nem megyek sehova születésnapom környékén, inkább egyedül hallgatom a tenger mormolását, vagy a csendet, amely szerencsére körülvesz Montrouge-ban, de amely fülsiketítő is tud lenni.

*

Enyém-e ez az ország? Enyém-e a Medves fennsík, Hévíz, Szigliget, vagy a Balaton? Valamikor az enyém (is) volt, olyan természetesen, mint az anyanyelvem. De hogy ma is az enyém, abban nem vagyok bizonyos. De Provánsz sem az enyém; Bormes-les-Mimosas öreg házaiban sem vagyok egészen otthon. Az egész világon mindenütt *otthonosan* mozgok, de New York, London, Berlin, Aachen sem otthonom, Sevilla se, se Firenze. Még Athén, Rhodosz vagy Santorini se. Talán Lindosz. Talán Nauplion. Párizs? Chervei és vidéki házuk? Emilienne mellett otthonom volt, akárhol (sz)álltunk is meg. Ám Emilienne 2010-ben meghalt, magamra hagyott. Egyedül hagyott a világgal; „világot látott ember”, mondják, s tény, hogy mindenütt *otthonosan* mozgok, de a világon sehol sincs otthonom.

Enyém a Balaton? Gyerekkoromban nyaraltam néhányszor a Balatonon, szüleimmel, később Emiliennel, majd barátnőimmal is. Szerettem a Balatont, Szepezdet, Vonyarcvashegyet, Szigligetet. Szeretem a természetes vizeket, szeretek a Balatonban úszni, szeretek kajakozni a *magyar tengeren*. (Francia túrakajakomat évek óta Szigligeten tartom)

4

Nemrégiben Szigligetről áteveztem Balatongyörökre, meg vissza. Megtettem vagy tíz kilométert. Magamévá tettem a Balatont. Ha lenne itt egy nyaralóm... (Eljártam a gondolattal. Mintha meg lehetne vásárolni az otthonosság érzését...)

Szüleimmel Bogláron nyaraltunk. Akkor még együtt volt az egész család. Apám – igazi sportember – bevitt minket, fiait, a mélyvízbe. Soha nem féltém, apámat félistenként tiszteltem, szerettem – később derült ki, hogy ő is csak gyarló ember. Később is félelem nélkül úsztam a szeszélyes Loire folyóban, a háborgó tengerben; fogadott gyerekeimmel többször átúsztuk a Dunát.

A balatonszepezdi, vonyarcvashegyi, balatongyöröki nyaralások után fedeztem fel Szigligetet, amely éveken keresztül koranyári nyaralásaim színhelye lett. Az alkotóház – magyar írók százainak második otthona – furcsa képződmény, vagy megszereti az ember, vagy nem; én megszerettem, és a június hónapot évek óta ott töltöm. Lehet, hogy azt kellene írnom *töltöttem*. Úgy hírlík, bezárják, eladják, túlradnak rajta. Pedig vannak intézmények, szokások, hiedelmek, amelyeken nem szabad változtatni, mert évek, évtizedek alatt annyira az emberhez nőttek, az ember természetéhez idomultak, hogy öncsonkítás nélkül nem lehet megváltoztatni őket.

A Balaton-felvidéket fiatal férfikorom óta szeretem és látogatom. Lehet, hogy ezt is szüleimnek köszönhetem: a családi fényképek között mindig kíváncsian nézegettem azt a fotót, amelyen apám a badacsonyi bazaltorgonák előtt néz mosolyogva a szögletes, doboz alakú Kodak fényképezőgépbe, amelyet a háború után még én is használtam egy darabig.

Nem sokkal azután, hogy 56 tragédiája után először hazamehettünk (tehát valamikor a hetvenes évek elején) látogattam meg Becehegyen Takáts Gyulát; elbűvölt a múltba (sőt régmúltba) ágyazódó jelen: Gyula bátyám büszkén mutatta azokat a római kori szőlőművelő szerszámokat, amelyeket saját telkén, saját szőlőjében talált.

Közben olvastam egyik kedves könyvemet, Eötvös Károly, a „vajda”, a „nagy hagyományörző” (Gergely Gergely) *Utazás a Balaton körül* című visszaemlékezéseit (vagyis ahogyan a későbbi kiadások, például a Magvető 1982-es kiadása – Magyar Hírmondó sorozat – közli az *Utazás a Balaton körül* és *A balatoni utazás vége* című írásait: a *Balatoni utazást*), sőt még szakkönyveket is, de az igazi élményt azok a felfedező utak jelentették, amelyeket Szigligetről kiindulva tettem; ezek eredménye az a bensőséges viszony, amelyhez ugyanúgy ragaszkodom, mint a Toszkánához, a Krétához vagy befogadó országom tündérkertjéhez, Provánszhoz fűződő viszonyomhoz.

Saját felfedezéseim közé tartozik Tagyon, és a Tagyon mellett magasodó Szent Balázs-hegyen álló Szent Balázs romtemplom, ahonnan gyönyörű kilátás nyílik a Balatonra. A templomrom mögötti erdőben még láthatók a régi, a törökidő előtti Tagyon összeomlott kőházai. Egy helyi szőlősgazda, akinek udvarára betévedtem francia rendszámú Ford Escortommal, remek fehérbor mellett mesélte el falujának történetét: még ma is haragszik a törökre, mert arra kényszerítették őket, hogy a völgyben építsenek maguknak új falut...

A Szent György-hegyre is fölmásztam, tetején – mint a legtöbb körös-körül magasodó hegytetőn – régi várrom (vagy csak valami őrhely) omladozó falai, ahonnan a többi őrhely és kicsi vár romjai láthatók. Nem vagyok híve annak a romvédelemnek, amelyet mai régészek végeznek, à la Viollet-le-Duc, vagyis amikor a romokat, romos épületeket szinte újjáépítik, megszépítik (mint a Szent Balázs templom romjait). Vár állott, most kőhalom: többet mond nekem a valódi rom az újjáépített romnál.

Sorolhatnám sokáig kedvenc helyeimet: a Káli medencét, a Hegyestűt, a Ranolder-pincét. Mindegyikhez személyes emlék fűz, tehát az enyém is. Enyém is a Balaton.

5

Ugyanakkor belenyugszom a változtathatatlanba: madártávlatból szemlélem a tájat, a Balaton-felvidéket, vagy Provánsz tájait. Nincs Provánsznak, a Balaton-felvidéknek egyetlen pontja sem, amelyről azt mondhatnám: kizárólagos birtokom.

Nem bánom. Szívesen osztozom másokkal: mindenkivel. Mások bizonyára nem így gondolják, nekik szükségük van arra, hogy házukat, kertjüket, országukat *birtokolják*. Magukénak tudhassák. Mégis

nekem van több vagyonom: minden az enyém (is), amiből ők csak egy kisebb-nagyobb részt tudtak kihalászni maguknak.

Megnyugodva kelek föl íróasztalom mellől és megyek ki sétálni a szigligeti kastély hatalmas parkjába. Nézegetem a növényeket, a fákat, a madarakat. Még egy őzet is látok: beszökött az elkerített természetvédelmi területre; jól érzi magát, itt maradt, nem megy sehova. Pedig mehetne. Ő is olyan, mint én: nincs magántulajdona, mégis minden az övé.



Kiss Ágnes Katinka:
Macis